

Prigožiniň ölüminiň döredýän pikirleri

Category: Kitapcy, Nukdaýnazar, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 26 января, 2025

Prigožiniň ölüminiň döredýän pikirleri PRIGOŽINIŇ ÖLÜMINIŇ
DÖREDÝÄN PIKIRLERI

Köpimiz «Wagner» hakynatutma howpsuzlyk kompaniýasynyň adyny ilkinji gezek 2014-nji ýylda Russiýanyň Krymy anneksirlän wagtynda eşitdik.

Ýewgeniý Prigožin uzak wagtlap «Wagner» bilen hiç hili ilteşiginiň ýokdugyny öňe sürüp gelenem bolsa, Ukraina söweşi bilen birlikde beren beýanatlary we paýlaşan wideolary bilen Russiýanyň hem-de dünýä jemgyýetçiliginiň üns merkezine oturdy.

Wagtyň geçmegi bilen rus goşunyny tankyt edip, Goranmak ministri Sergeý Şoýgu bilen Ýaragly Güýçleriň Ştabynyň başlygy Waleriý Gerasimowa garşy haýbat atyjylykly çykyşlary etjek derejede öte geçdi.

90-njy ýyllardan bäri ýakyn dostluklary bolan prezident Putin Prigožiniň bu bolşuna özünden garaşylmadyk ýagdaýda sesini çykarmady we üýtgeşmelere Kremlde tomaşa edip geziberdi.

23-nji iýulda göýä «Golliwudyň» kinofilmlerini ýada salýan we

bütün dünýäniň aňk bolup tomaşa eden 36 sagatlyk topalaň Putin üçin soňlanyşyň başlangyjy hasaplananam bolsa, aslynda bu Prigožin üçin soňlanyşyň başlangyjydy.

«Wagner» hakynatutma howpsuzlyk kompaniýalary ýaly howpsuzlyk kompaniýalary ýa-da ýörite harby kompaniýalar Russiýa mahsus zatlar däl. Şeýle-de bolsa, «Sowuk uruş» döwründen soň ABŞ ýaly käbir ýurtlarda az çykdajyly, has effektiv we has çeýe gurluşa eýe bolandygy üçin bular ýaly kompaniýalardan peýdalandylar.

ABŞ-nyň Yrakdaky güýjüni we at-abraýyny pese gaçyran «Blackwater» kompaniýasy şeýle strukturalaryň iň köp tanalýany bolsa gerek.

«Wagner» 2014-nji ýylda guruldy. Onuň düzüminde Russiýanyň ýüzlerçe hususy howpsuzlyk şereketi bar, ýöne hakynatutma harby şereketleri gurmak Russiýanyň çäklerinde kanuny taýdan doly gadagan. Muňa garamazdan 2022-nji ýylda «Wagner» «ýörite harby kompaniýa» höknünde hasaba alyndy.

«Wagneriň» Siriýada, Liwiýada, Merkezi Afrika Respublikasynda, Malide, Madagaskarda, Sudanda hereket edýändigini hemmelere mälim hakykat, şeýle-de Mozambik, Gwineýa, Gwineýa Bisau, Angola, Zimbabwe ýaly ýurtlarda-da adamlarynyň bardygyny çak edilýär.

«Wagner» hereket edýän Afrika ýurtlarynda diňe şol ýurtlaryň howpsuzlygyny üpjün etmek bilen çäklenenok, olaryň ýerasty baýlyklarynam işläp çykarmak işine gatnaşýarlar.

Şonuň üstünden milliardlarça dollarlyk girdeji gazanylýar. Russiýanyň Ukrainadaky urşunyň maddy çykdajysynyň belli bir böleginiň «Wagneriň» üstünden gazanylýan pullaryň hasabyna alnyp barylýandygy hem öňe sürülýär.

«Wagneriň» Afrikadaky işjeňligi Russiýanyň materikdäki Günbatar we Hytaýyň güýjüne garşy güýç bolup orta çykmagyna-da saldamly goşant goşýar.

Aýratynam Sahel sebitinde soňky birnäçe ýylda bolup geçen harby döwlet agdarlyşyklary netijesinde Fransiýanyň sebitden çykmaga mejbur bolmagynyň döreden boşlugyny Russiýa «Wagneriň» üstünden doldurýar.

Beýleki bir ýandan «Wagneriň» 2019-njy ýyldan bäri Wenesuelada hem hereket edýändigini aýdylýar.

• Liderlerem ýalňyşýar

Putin bilen Prigožiniň tanyşlygy 90-njy ýyllara çenli uzaýar. Birnäçe ýyllap türmede ýatan Prigožin bir interwýusynda Sankt-Peterburgda sosiskaly sandwiç satyp baýandygyny, pullanyp şäherde restoran açandygyny, şol sanda Russiýada giňden bilinýän restoranly gämileri satyn alandygyny gürrüň berýär.

Onuň aýdýan döwründe Russiýada ýaşanlar mafiýanyň hemme ugurdaky güýjüniň nähilidigini gowy bilýär. Şol sanda sosiska satýan biriniň az wagtyň içinde öz toplan puly bilen Sankt-Peterburgyň iň gelim-gidimli restoranlaryna eýe bolmajagyny-da gowy bilýärler.

Putin Prigožiniň restoranlaryna daşary ýurtly myhmanlaryny getirýär, şeýdibem olaryň arasynda «dostluk» başlaýar.

Wagtyň geçmegi bilen nahar şereketi Kremliň, Goranmak ministrliginiň, Bilim ministrliginiň esasy snabžensine öwrülýär. Emma Prigožin munuň bilenem çäklenmeýär. Wagtyň geçmegi bilen Putiniň ynamyna giren Prigožiniň prezident bilen iş gatnaşyklary dürli ölçeglere geçip gidýär.

Şuňa aýratyn ýagdaýda düşünmek gerek: «Wagner» hernäçe hususy kompaniýa bolsa-da, Russiýanyň we hut Putiniň öz eli bilen gurlan kompaniýadyr. «Wagner» rus döwletiniň taýýarlan proýektidir.

Russiýa gürrüňi gidýän şereketi dünýäniň dürli ýerlerinde

gyzgyn çaknyşyklaryň bolup geçýän ýa-da çaknyşyk bolma ähtimallygy bolan ýurtlara ýerleşdirmek bilen, şol ýerlerdäki syýasy proseslere täsir etmegi, şol sanda harby we ykdysady güýjüni berkitmegi maksat edindi.

Şu nukdaýnazardan seredilende, esasanam Afrikada işi şowlady. Eýse, Putin tarapdan alanda şular ýaly şowly ýöredilen proýekt haýsy tapgyrda we nämüçin kelleagyry döretmäge başlady?

Ikinjisi, formasiýasy üçin gatnaşyklaryny ynamsyzlygyň üstünde ýola goýan Putin wagtyň geçmegi bilen Prigožine gereginden artyk ynam etdi we «Wagneriň» ýüplerini köne dostunyň eline berdi.

Putin ikinji uly ýalňyşlygyny «Wagner» ýaly ýerligi rus döwletine dahylly bolmadyk we wagtyň geçmegi bilen köplenç tussaglardan düzülen strukturany öz çäklerinde we Ukraina garşy aýratyn ähmiýet berýän ýurduna garşy ulanyp goýberdi. Agzalýan kompaniýanyň dünýäniň çet ýurtlarynda ulanylmagy başga, Russiýanyň iň ynjuk nokadynda ulanylmagy düýbünden başga netijelere sebäp bolup biljekdi. Şeýle-de boldy.

«Wagnerçileriň» gozgalaňy wagtynda Prigožin hernäçe Putiniň adyny agzamasa-da, ýurduň baştutany bolandygy üçin Ukrainadaky urşa we onuň bellän Goranmak ministrine, Ştabyň başlygyna we serkerdelere gönükdiren tankydy bellikleri aslynda Putine gönükdirilen okdy.

Käbirleriniň pikiriçe «wagnerçileriň» gozgalaňy güýç synanyşma tutluşygydyr. Russiýanyň hemra döwleti hasaplanyp bilinjek Belarus döwleti ara girdi we Putin bilen harby kompaniýanyň başlygynyň arasynda geçirilen «gepleşikleriň» netijesinde gozgalaňy togtatdy.

Putin gozgalaňçylary dönük hasaplady, emma Prigožindir gozgalaňçylaryň Belarusa gitmegi bilen «Wagneriň» başlygyna garşy açylan derňew işi-de ýapyldy.

• Prigožiniň ölümünüň aňyrsyndaky syryň üsti açylarmyka?

Taraplaryň arasynda gelineň ylalaşygyň çäklerinde «Wagner» güýçleri Belarusa geçirildi, emma Prigožin Moskwa bilen Sankt-Peterburgyň arasynda arkaýyn gatnady ýördi.

27-28-nji iýukda Sankt-Peterburgda geçirilen Russiýa-Afrika ýygnaşygynda afrikaly ygtyýarlylar bilen raýat eşiginde surata düşdi.

Soňky gezegem geçen hepde BRICS duşuşygynyň başlan günü Maliniň paýtagty Bamakodadygy aýdylýan lokasiýadan wideo paýlaşyp, Afrika we beýleki sebitlere «adalat» getirjeklerini aýtdy.

Gyzykly ýeri, Prigožin 23-nji iýunda eden gozgalaňyny-da «adalat ýörişi» hökmünde baha beripdi.

Gozgalaňdan tegelek iki aý geçenden soň 23-nji awgustda Prigožiniň arasynda bardygy aýdylýan hususy uçar Russiýanyň howa giňişliginde heniz nämedendigi anyklanmadyk sebäp bilen heläkçilige uçrady. Uçaryň düşen wagty wakanyň bolan ýerine golaý ýerden biri el telefonynyň kamerasy bilen wideoýazgy etdi.

Tehniki näsazlyk, uçaryň içinde bar bolmagy mümkin partlaýjy maddalaryň partlamagy, uçaryň urlup düşürilmegi ýaly ähtimallyklaryň üstünde durulýar.

Ukraina we Günbatar uçaryň Kremliň görkezmesi bilen urlandygy hakda dürli pikirleri orta atýar, Russiýa bolsa hadysada eliniň bardygyny inkär edýär.

Beýleki bir ýandan Prigožiniň heläkçilige uçran uçara münjekleriň sanawyna adyny ýazdyrandygy, emma soňky minutda başga bir uçara münendigi, şonuň üçinem 2019-njy, 2022-nji ýyllarda edişi ýaly öldi diýip myş-myşlaryň ýaýramagyndan belli bir wagt geçensoň täzedan peýda bolup biljegi hakda-da pikirler orta atylýar.

Iň köp soralýan soraglaryň ýene biri-de, haýynlygy bagyşlamaýan Putiniň nämüçin iki aý garaşmagyň ýerine Prigožini gozgalaň turzan wagtynda agyzdyryklamandygy. Birinji bilen iki aýa çeken wagtyň içinde front liniýasyndaky «wagnerçiler» Belarusa geçirildi. Şeýtmek bilen rus goşunlarynyň we «Wagner» güýçleriniň arasynda döräp biläýjek dartgynlyk aradan aýryldy.

Ikinjisi, Putin dünýäniň çar künjüne ýaýran «wagner» toruny Prigožin bolmazdan dolandyrmagyň ýollaryny gözke di we soňky ätjek ädimlerini kesgitledi.

Wagty-sagady ýetende-de heläkçilik röwüşini berip, Prigožini we onuň ýanyndakylary gümläme iberdi.

Edil häzir-ä heläkçilik hakda häzirki maglumatlara esaslanyp sagdyn analiz bermek kyn. Wagtyň geçmegi bilen käbir detallar orta çykdygy saýy has takyk çaklamalary edip bolar.

Putin heläkçiligiň yzyndan eden çykyşynda wepat bolanlaryň maşgalalaryna «yzy ýarasyn» sözlerini ugradan we Prigožini çylşyrymly ykbala eýe, gödek ýalňyşlyklary goýberen, emma işbaşarjaň adam hökmünde sypatlandyran beýanatynda, heläkçiligiň hemmetaraplaýyn öwrenilip, netijesiniň halka mälim ediljekdigini aýtdy.

Şu güne çenli urşa garşy çykan rus oligarhlarynyň we syýasy oppozisionerleriň ölümleri hiç wagtam üsti açylman geldi. Gaýtam üsti gömüldi.

Megerem Prigožiniň ölümünüň üsti-de gömüler we onuň üstüni açmak üçin hiç hili iş geçirilmez.

• **Prigožiniň ölümi «Wagneriň» soňlanjagyny aňladýarmy?**

«Wagneriň» soňunyň gelmegi diýmek – Russiýanyň esasanam Afrikada şumada çenli birnäçe ýylyň dowamynda gazanan artykmaçlyklarynyň ýok bilmagy diýmekdir.

Şonuň üçinem öňümizdäki döwürde «Wagneriň» adynyň üýtgedilmegi-de ahmal, ýa-da başga bir struktura birikdirilip, operasiýalaryny dowam etdirmekleri-de mümkin.

Putin anna güni eden çykyşynda «wagnerçileriň» Russiýa wepalylyk kasamyny etmegi talap etdi.

Mundan soň «wagnerçiler» Russiýa üçin işlemäge, Russiýanyň bähbitlerini dürli ýurtlarda goramaga we ösdürmäge dowam ederler.

Diňe Putiniň dagy-duwara öňki ýalňyşlygy gaýtalap, «Wagner» ýaly strukturalary öz çäklerinde ulanmajagy anykdyr.

Gülru GEZER,

Los-Anželesdäki öňki türk konsuly.

Duşenbe, 28.08.2023 ý. Publisistika